

А 91

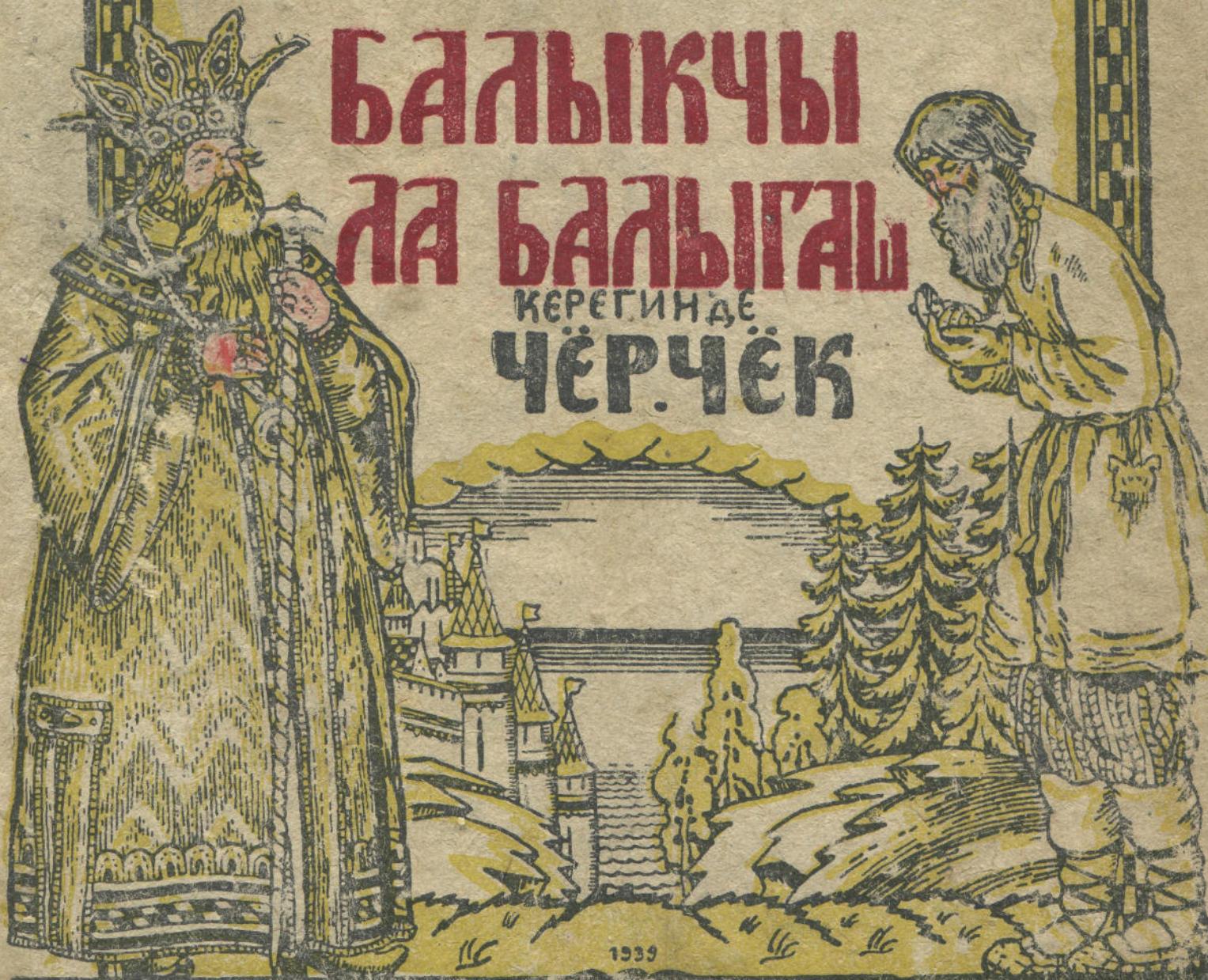
А. ПУШКИН

САЛТАН КААН
КЕРЕГИНДЕ

ЧЁРЧЁК

БАЛЬКЧЫ
ла БАЛЬГАШ

КЕРЕГИНДЕ
ЧЁРЧЁК

1939

ОЙРОТНАЦИЗДАТ

а. пушкин

САЛТАН КААН КЕРЕГИНДЕ

ОНЫН ДЫАКШЫНАК КЮГЮ, БААТЫР
ЧУЛЫ ГЕИДОН САЛТАНОВИЧ КНЯЗЬ КЕ-
РЕГИНДЕ ХЕ СЮРЕН ДЫАРАШ ҚААН
АБАКАЙЫ КҮҮ КЕРЕГИНДЕ 7ЕРЧЕК.

БАЛЫКЧЫ ла БАЛЫГАШ КЕРЕГИНДЕ ЧЁРЧЁК

Ж.Б.Илибинин

Дүрүктары

Ойроттын Национальный
Издательства

ОйротТур

1939

1956
Инв. № 6578
0.

САЛТАН КААН КЕРЕГИНДЕ

ОНЫН' ДЫАКШЫНАК ҚЮГҮЮ, ӘСАТЫР
ЧУЛЫ ТАЙДОН САЛТАНОВИҢ КИЯЗЫ ҚЕ-
РЕГИНДЕ ҚС СОРБЕЕН ДЫАРАШ ҚААҚ
АБАКАЙЫ КҮЧ ҚЕБЕГИНДЕ 7ЕРГҮЧК

I.

озом энир, кёзнёк
алдында,
Юч кыс иринип
отурдылар.
Олордың бирюзи
отурып дъада,

Мынайда комыдал эрмектенди:
„Мен бу отурған бойым,
Каан абакайы болгон болзом,
Крестю албатыга дьеткедий,
Курсак быжырып чыдаар эдим“.
Онын куучыны божогондо,
Ортон сыйыны куучындады:

„Мен бу отурган, бойым
Каан абакайы болгон болзом,
Телекей юстюнде албатыга,
Дъеткедий бёсти согор эдим..
Оның бажы болгон сонында,
Кичю сыйыны куучындады:
„Мен бу отурган бойым,
Каан абакайы болгон болзом,”
Каан ёрёкённин бойына,
Баатыр уулчак табар эдим“.
Куучын дъаныла божоордо,
Тура эжиги чыкырт этти.
Анча-мынча болголокто,
Турага каан кирип келди.
Куучын болгон тужунда,
Каан тышкарды турды.
Арт учындагы эрмек,
Каанга сюреен дъарады.
Каан турага киреле,
„Эзен кюндилю кыс!“—деп эзендешти.
„Мениң абакайым болорын‘,
Айткан сёзине туруп,
Сентябрьдың калғанчы кюнинде,
Баатыр уулчак табарын“—деди.
„Слер дъакшынак эдьелери,
Капшагай кожо тергенигер.
Бисле кожо баарга,
Бу турагардан чыгыгар.
Слер Экюдин бирюгер,
Ткачиха болуп иштеер.
Экинчигер дезе
Повариха „болуп иштенер“.
Каан эжиктен чыгып базарда,

И.Б. 1937

Кыстар кийнинөң күркүрөшті.
Каан ёргёзи дъаар ууланып,
Ээчий-деечий дьюгюришти.
Каан узак тергенбеди,
Ол-ло энирин мечегке кирди.
Ойын дыыргал баштала берди.
Салтан каан дъаш аbakайын,
Столго коштой отургусты.
Анаң акту айылчылары,
Слон сёёги орынга
Алышкандарды уюктатты,
Даныскандыра аргырды,
Дъаш аbakай берген сёzin бюдю-
рюп булла түнен балага кирди.
Эки эдьези аbakайга күйюнип,
Аайы дъок ачынып турды.
Кухняда повариха чугулданып,
Ткачиха станок дъанында ыйлады.

II.

Ол онайып туар тушта,
Салтан каан дъулажып турган.
Аbakайла эзендежип,
Каан дъууга атанган.
Дъакшы адына минип дъадала,
Каан аbakайын кычырып алды.
„Мени ле сююп, чеберлен“ деп,
Бойының дъакылтазын берди.
Каан ыраак дъерде барып,
Узак ёштюзиле тартышты.
Бала табар күндер дъедип,
Аршин сынду уул чыкты.
Каан аbakайы балазын,
Мюркют балазын корыгандый,
Мюркют кеберлю дьюрди,

Адазын балала сюгюндирёргө,
Письмолу элчи атандырды.
Ткачиха, повариха ла
Сватья эмеген Бобариха,
Абакайдың тынына дъедер дешти
Абакайдың ийген элчизине
Бажынаң барып токтодып,
Бойының элчизиле,
Мындый бичик бичидилер:
„Каан абакайы ёткён түнде,
Бала табар ёйи дъедип,
Уулы кызы дъарты дъок,
Балага түндеер аайы дъок,
Чычкан дезе, чычкан эмес,
Бака дезе, бака эмес,
Кандыйда кижи кёргёлёк,
Солын бюдюштю анычак“.
Элчинин дъетирген сёзин,
Каан лаптап, угуп алды.
Ачынган бойынча атыйланып,
Элчини буурга сананды.
Оның кийнинде дымжай тюжюп,—
Элчиге кату дъакылтазын берди:
„Закон аайынча кёрёргө,
Каанның дъанарын сакызын“ — деди.
Элчи бичигин алганча,
Ойто дъанып дъедип келди.
Ткачиха, Повариха,
Сватья эмеген Бобариха,
Оның бичигин айрып аларга,
Эзирте аракыдан ичиртти.
Элчи аракыны ичип отура,
Ээриги дъаандап билинбей калды.

Олор дезе куру сумказына
Ёскё бичиктен салгылады.
Аракыдан кондыра дьюреле,
Бакпырга сранай дьюдеген элчи,
Ол оккюнде дьюк арайдан
Мындый дъакылта экелди.
„Каан бойының боярларына,
Тегине ёйди ёткюрбезин,
Абакайла баланы туйка,
Тюби дьюк сууга таштазын“
Боярлар арга дьюк,
Эдер немезин тапай турды,
Каан да, даш абакай да
Ачымчылу болуп турды.
Оның кийинде боярлар,
Ююрле ээчижип абакайга келдилер.
Каанның берген дъаргы указын,
Лаптап туруп кычырдылар.
Оноң абакайды туткан дьеरде,
Уулыла бочкого суктылар.
Суу кирбес эдип бочкозын,
Смалала шыбадылар.
Тоголодып апарып тюби дьюк
Тениске салып ийеле,
Салтан каан дъаргызы деп,
Кийинен ары айыштылар.

III.

Тенеринин дылдыстары,
Суркурап күйюп турды.
Кёк талайдың толкуу,
Айы дьюк анданып турды.
Тенери булуды кёчюп турды,
Бочко талайда ағып дьюрди.

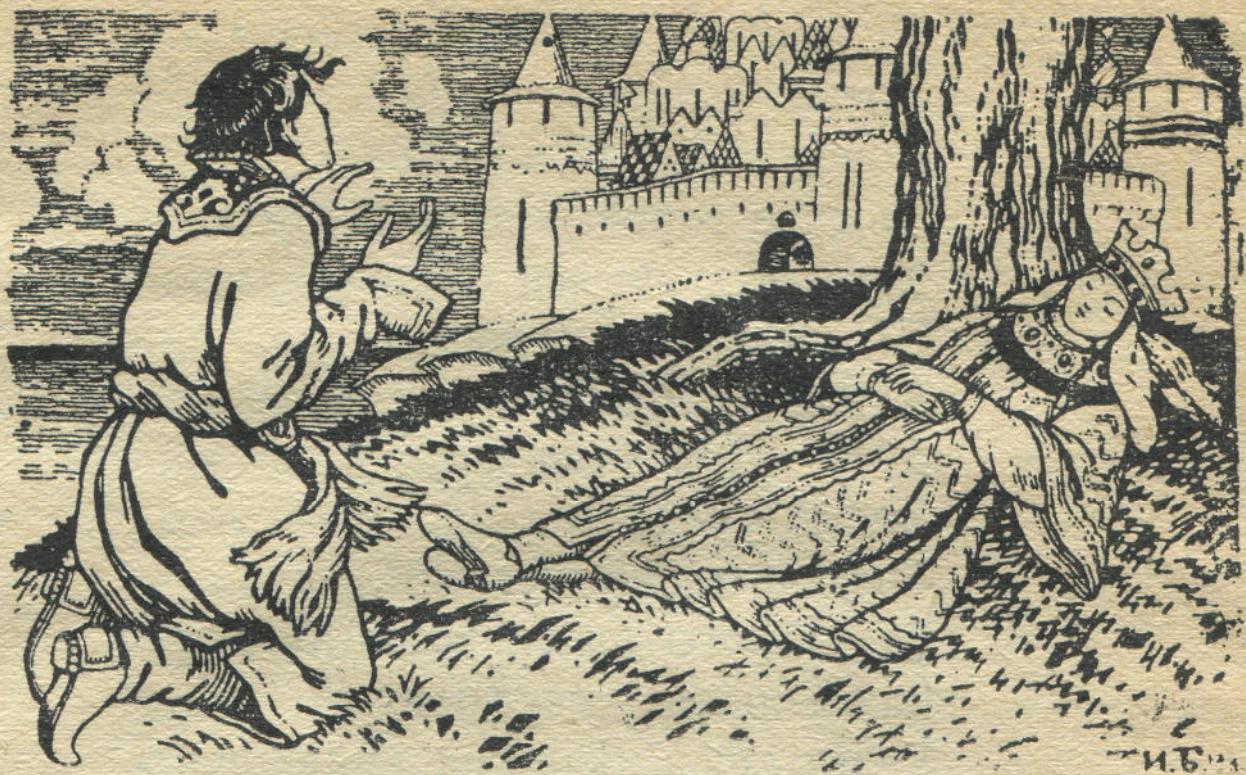

И.Б. 1937

Үрүс дъок ёскюс эмёгендий,
Абакай онын ичинде ыйлады.
Онын уулчагы дезе,
Кюнле эмес час сайын ёсти.
Кюндер ёдюп турган сайын,
Абакай там кунугар болды.
Дыш бала там ёзюп,
Толкууды мынайда мендетти:
„Сен менин толкуум, толкуум!
Сен амыры дъок дайканадын,
Сагышка ла кирген дьер дьяар,
Уланып тюрюлтип барадын.
Талай таштарын дьонодын,
Дъакалай дьерди аладын,
Кандый да дъаан керептерди,
Чёндирбей алып дьюредин.
Бистин тыныбыс кыйбай:
Дъаратка чыгара согуп сал!“,
Толку дьёпкё кире берди:
Бочконы дъаратка апарып,
Араайын чыгыра таштап салды.
Уулчактын энези дъаратка чыкканын
Билип сюгюнчилю сезип турды.
Уулчак бут бажына туруп,
Бажыла бочко тюбин тиргеди.
Бала кючиле чырмайып,
Мынайда айдып сюзюп турды:
„Бу мынан кичинек,
Кёзнёк этсе кайдар“ деп.
Бочко тюбин сюзерде,
Тюби айрылып чачыла берди,
Бочко тюбинен әкю
Сюгюнчилю чыгып келди.

Энези уулыла экю,
 Дайым болгондорын билинди,
 Айландыра адьыктап көргөжин,
 Төң кеберлю ортолыкта болды.
 Көрюнип турған курғак дьери,
 Элбек чёлдий дъаан болды.
 Ол ортолыктың юстюнде,
 Көгөрө ёскён дуб турды.
 Ортолыкты айландыра,
 Учы кёринбес кёк талай болды.
 Уулчак эмди сананып турды:
 „Акыр эмди бис экюге,
 Курсак керек болгон эди“.
 Онон туруп чыгала,
 Дубтың будагын сындырып алды.
 Крезинин торко буузын чечип,
 Бюктей тудуп дъаа дъазады.
 Бир будактан сындырып,
 Утап, оғын дъазап алды.
 Суу кужын бедреп,
 Талай дъаказы дъаар басты.
 Талай дъаказына базып келзе,
 Айы дъок табыш угулды...
 Талай дъаказын көрюп турза,
 Айдары дъок неме кёрди:
 Толкуу ортозында бир куу,
 Кирер дьерин тапай түрды,
 Канадыла талбынып,
 Сууды айландыра чачып турды.
 Оның юстюнде бир телеген,
 Айланыжып учуп дьюрди.

Канду тумчугын курчыдып алған,
Тырмактарын белетеп алган,
Кууды теберге айаланып турды.
Тырмактарын белетеп алган, дъерде,
Телегенди кёстёп адып ийди.
Уулчактын оғы барып,
Телегенниң мойнына табарды.
Телеген каны тёгюлип,
Талайга келип тюшти.
Күштын юниле эмес—онтоды.
Куу дезе коштой дьюзюп,
Телегенди капшагай ёлзин деп,
Канадыла согуп, тумчугыла чокуп,
Сууга чёндирерге албаданды.
Оның кийнинде бурулып
Каан уулына келди.
Ого эткен дъакшызы учун,
Орус тилиле ого айтты:
„Сен царевич мени аргададын,
Мени ёлюмнен айрып алдын,
Менин учун юч күнгө,
Курсак дъибезине комыдаба.
Огым талагайда тегин дъерге,
Барды деп сананба,
Оның учун мен сеге,
Дъакшымды качанда дъетирерим.
Сен кууды айрыдым дегениң,
Кыс бала болор.
Телеген деп ёлтургениң,
Телеген эмес Чародей болор.
Мен сени сагыжымнан,
Чыгарбазым дъажына.
Эмди ойто бурулып,¹

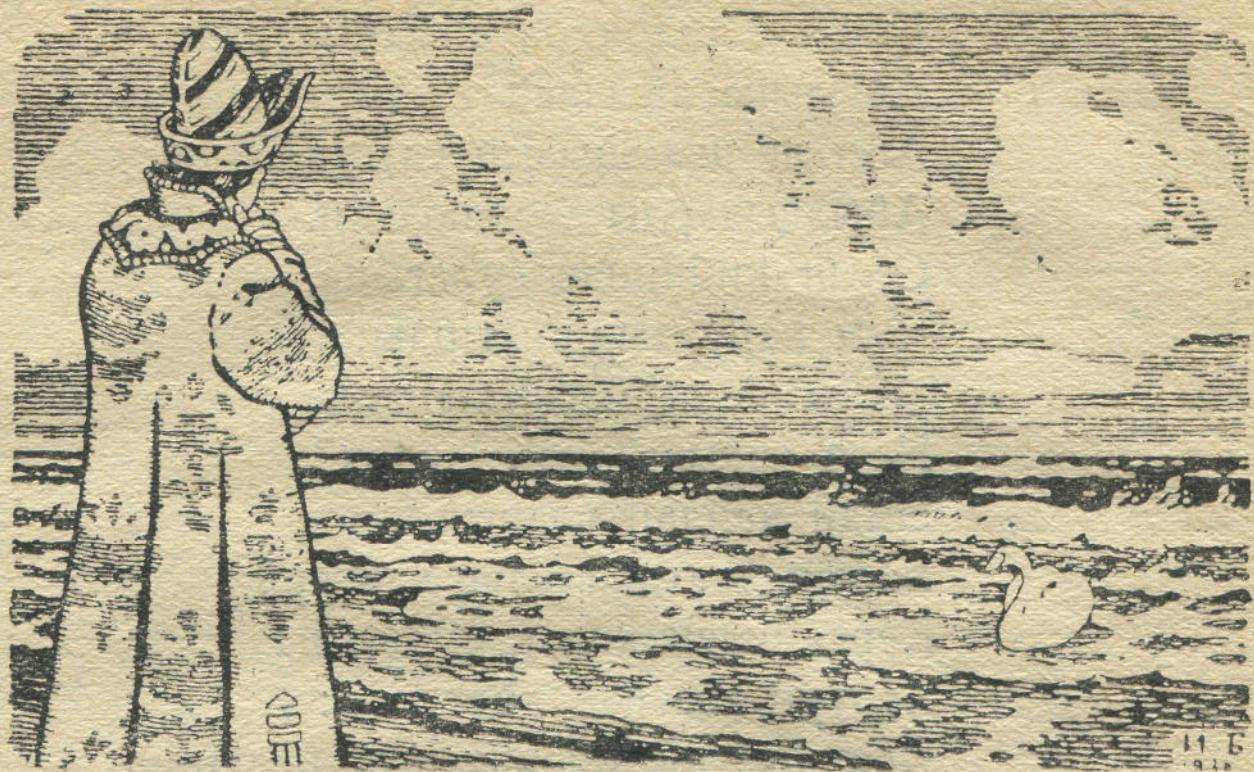
Амыранып бойын уюкта.
Онойып уулчакка айдала,
Куу ары болуп уча берди.
Абакай ла каан уулы,
Ач бойлоры уюктап калды.
Каан уулы ойгонып келип,
Кёзин уужанып туруп чыкты.
Айландыра кёрёйин дейле,
Город бюдюп калганын кёрип алды.
Айландыра туткан чедени,
Ажып болбос тиштер болды.
Ак стене ары дъанында,
Монастырь церквелери кёрюнди.
Оны кёргён дьерде,
Уулчак энезин уйгузып ийди.
Онызы уйгунып „Бу не болотон“ деп,
Чочый берген сурап отурды.
„Кууның эткен дъакшызын,
Кёрюп турган болтом бо?“ — деп,

Уулчак энезине айдып турды.
Энези уулы ла экю,
Город дъяар баскылады.
Дьюклे городко кире базарда,
Кажыла дъанынан текши
Шанын юни угулды.
Алтын колымагалу,
Атту чуулу дъаандар,
Энелю уулду экюди,
Тизе дъенил уткуглады.
Бажыбысты билер дъааныбыс деп,
Бажы дъенил мёргюдилер.
Уулга князь бёрюгин кийдирип,
Улургадып ададылар.
Уул, энезинин дъёбile,
Ол ло кюннен ары,
Бойының терге дъуртту,
Князь Гвидон деп аданды,

V.

Дайылып калган байканду
Кереп ыраагында кёрюнди.
Талайда согуп турган салкын,
Ичкеерлелип экелип дъатты.
Керепчилер дъуулуп,
Дъаныс дъерге чогулып алды.
Алдында ээн ортолыкта
Дъурт дъатканына кайкашты.
Бек заставалу пристань,
Алтындаган дъаны город,
Пристаньнан пушка юниле,
Керепти токтодып алат.
Айылчылар пристаньда токтоды.

Князь Гвидон ол айылчыларын,
Айылына айылдап кычырды.
Аштың дъакшызын салып берип,
Айылчыларды кюндиюледи.
Оның кийнинде сурагына,
Чын каруузын айттырды:
„Кюндиюлө айылчыларым,
Неле садыжып дьюригер?
Эмди кайдар уланып,
Барып дъаткан улус эдигер?“
Керепчилер князь сурагына
Каруун дъаспай айттылар:
Дьеңдин юстин айланып келдибис,
Садышкан немебис киш,
Кара-кюрен тюлкю болгон.
Эмди срогобыс ёткюрдибис.
Буян ортолыкты табара,
Чике кюн чыгыжына уланып,
Салтан каан дъурты дъаар,
Барып дъаткан улус эдебис“...
Оны укан князь Гвидон,
Айылчыларына айдып отурды:
„Салтан каанга дъетире,
Талай тенисле барып дъаткан,
Дъолыгар ырысту болзын.
Салтан каанга дъетсегер,
Менен эзен айдып барыгар“.
Айылчылары атанарап деп,
Керептерине отурып дьюрюп ийди.
Князь Гвидон узадала,
Кийнинен санааркап кёрюп турды.
Кёрюп турза сууды ёрё,
Куу дьюзюп келди.

И. Б.
1928

„Эзен, мениң күндюлю,
Сюреендю дъакшы князим!
Булутка буркелген күндий
Неге кунуккан болотон?
Неге ёёркёгён болотон?“ — деди.
Князь санааркаган бойы,
Кууга каруун айдып турды:
„Мен дъаш бойым,
Мындый керекке кунуктым:
Бойымның тёрёл адамды барып,
Кёрюп келейин дегем эдим“.
Куу князька айдып турды:
„Андый керек туру ийне!
Мениң айткаңымды угарың ба?
Кичинек томонок болуп,
Талай кечире учарың ба?“
Оның кийнинде томонок бол деп,
Канадыла талбынды.

Сууды^{наст.} пысито вишиад нинесе^К
Князты юзе суу^{авиалуто} этти.^{пётээк инеид}
Князь кичинектеп барала,^{нинасиийс} нине^С
Томонок болуп кубулды.^{пышалуто бицю} нине^{Пойнай}
Кынлап учуп барып дъада,^{шамы} нине^Е
Керепти удатпай дъаба дъетти.^{шамы} нине^С
Тынду немеге сестирбей,^{шамы} пыткао^Д
Керепке барып отурып алды. нине^К
Улуска чаптык этпеске,^{шамы} нине^Т
Кысталып дъарыка кирип алды.^{шамы} нине^Д
— «^{шамы} Кынлап эн զыяй^{шамы} нине^К

VI

Салкын түнүда соккон сайын^{шамы} дэ^Д
Кереп дыылғыр барып дъадат^{шамы} йыгы^Т
Буян ортолыкты шабара,^{шамы} яфыд^А
Салтан каан^{шамы} дъерин кёстөп дбат^{шамы} дэ^Д
Салтан каанын^{шамы} темир^{шамы} житергизи^{шамы} М
Ыраагынан жөрюни^{шамы} келди^{шамы} до^{шамы} йыгы^Т
Айылчылар керебин^{шамы} токтотко^{шамы} дн^{шамы} ере^Д,
Салтан каан форды^{шамы} дооткот^{шамы} пэ^Д
Айылдап ёргёэзине^{шамы} кынырды^{шамы} йыгы^Д
Айылчылар ончозы^{шамы} кюркюрем^{шамы} нин^О
Ёргёэ дъаар барғылады^{шамы} т^{шамы} шыт^А
Томонок коштой^{шамы} учуп^{шамы} барып^{шамы} и^{шамы} нин^Е
Кысталыжы^{шамы} кожо кире^{шамы} бердин^{шамы} вад^Д
Кирип барып^{шамы} кёргёжин^{шамы} ките^{шамы} нин^А
Алтын бёригин^{шамы} икийип^{шамы} алган^{шамы} э^{шамы} нин^А
Кёп дъеселин^{шамы} салынып^{шамы} алган^{шамы},^{шамы} поидо^{шамы} А
Салтан каан ёргёзи^{шамы} де^{шамы} пытшы^{шамы} вдна^А
Ал сагышка қунутып^{шамы} скайгани^{шамы} ноди^Л
Ширеезинде^{шамы} отурып^{шамы} дъатты^{шамы}.^О
Ткачиха ла^{шамы} товари^{шамы} ха,^{шамы} шамы^У
Сватья эмеген^{шамы} Бобари^{шамы} ха, нин^А нин^В С

Кааның дъанына отурып алган,
Дьюзин кёстёп отурылар.
Салтан каан айылчыларын,
Бойының столына отурғызып,
Эзен амырын сурап отурат:
„Слер мениң кюндюлю айылчыларым,
Дьорыктап узак дьюрдигер бе?
Кайдан бери келдигер?
Талай ол дъаны каный?
Дъакшы дъаманын сестигер бе?
Кижи кайкаар не бар?“—деди.
Керепчилер каруун айтты:
„Дьердин юстин эбирип келдибис;
Талай ары дъанында дъадын,
Айдары дьок дъакшы эмтири,
Дьер юстюнде кижи кёргёдий,
Мындый кайкал бар эмтири:
„Талай ортозында турган,
Ээн ортолык болгон эди.
Кереп токтоор дъаказы дьок,
Кадалгагы тың болгон,
Оның ортозында сок дъаныс,
Агаш ёзюп турган эди.
Эмди кёрюп тургажын,
Дъаан тураларлу, садтарлу,
Алтындалап эткен церквелерлю,
Алтын ёргёёлю дъаан город
Бюдюп калганын кёрдибис.
Анда баштап отурганы,
Гвидон князь болуптыр.
Ол слерге эзен айтсын деп,
Бистен уламыр берген эди“.
Салтан каан алан кайкап;

„Тюрю ёлбей дьюргежим,
Дыңы городты көргөн аяс,
Гвидонго барып айылдаарым“—деди.
Ткачих ла повариха,
Сватья эмеген Бобариха,
Салтан каанды, бозокой
Кайкамчылу ортолыкка
Ийер кююндери дьок болуп,
Эп-аргазын бедредилер.
Отургандарга кёзин дьумуп,
Повариха айдып отурды:
„Талай дъаказында город бары,
База кайкамчыкту неме!
Агаш аразында чибинин,
Тёзине отураг тийин бар.
Кузук чертип, отурып дъада,
Юзюк дъогынан кожондол тураг.
Кузук дезе тегиндю эмес,
Эмили изумруд болгон,
Алтын кабыкту эмтири,
Кайкамчылу неме деп,
Андый немени айдатан“—деди.
Салтан каан оны угуп,
Алан кайкап отурды
Томонок дезе чугулданып,
Келген бойынча эдьеzinин
Он кёзине кадалды.
Повариха кугарып,
Талып дьюрүп сокороды.
Дылчылар, сватья ла бир эдьеzi,
Томонокты тударга дьюгюришти.
„Учкан күйген, кулугур томонок!
Бис сени!...“ дежип турды.

И.С.

Томонок кёзнётэн чыга қонып,
Табына дьери дъаар уланып,
Талай ажыра уча берди.

VII.

Князь базала чыгып алып,
Талайды дъакалай базып дьюрди.
Кёк талайдан ^{НЭН} кёзин албай,
Текший адьыктап кёрюп турды.
Кёрюп турганча сууды ёрё,
Куу дьюзюп дьеңи келди:
„Эзен, менин ^{ПИНГИЛДАСАД} күндюлө,
Сюреендю дъакшы князим!
Булутка бюркелгөн ^{ЧЫВСЫН АНДАЖ} күндий,
Неге кунуккан болгон? ^{БИЛДИР БИЛДАСАД}
Неге ёёркөгөн болотон? ^{ДАДАДАД}—деди.
Князь Гвидон айдып турды:
„Агаш аразында чибинин,
Тёзинде отурар тийин бар,
Кузук чёртип отурып дъада,

Юзюк дъогынан кожондоп турар.
Кузук дезе тегиндю эмес.
Алтын кабыкту, изумруд эмилдю.
Чынын тёгюонин билбей турум
Андый кайкамчыкту неме,
Менде болзын деген эдим“—деди,
Куу князька айдып турат:
—Дье́рдин останде тийиннин керегинде,
Дайылган куучын чын болор.
Сенин сураган сурагынды,
Мен бюдюрер арга бар.
Менин тыным өшкош князим,
Андый тын кунукпа.
Мен ол тийинди билерим,
Барып амыранып уюкта“.
Князь оны уккан дье́рде,
Санаазы дъаны амрады.
Айылы дъаар сюгюнчилю,
Тын сананып дъанып ийди.
Ёргёэзине дъедип келди,
Бу не атазы?—кайкай берди.
Бийик чиби тёзинде,
Бастыра улус кёзинче,
Алтын кузукты чертип,
Изумруд эмилин чыгарып,
Кабыктарын дъууп алыш,
Тенден чого салыш туруп,
Акту улус кёзинче,
Во садули в огороде-деп,
Кожондоп отурган тийинди,
Гвидон князь кёрюп кайкады.
„Кайран кууга спасибо,
Кудай ого дьюрюм берзин,

Меге дө эмди сюгюнчилю“—деди
Ол тийинге князь Гвидон,
Хрусталь турадан тудуп берди.
Оны коорып турарына,
Каруулчыктар тургусты.
Кузук тоозын алыш турарга,
Князька астам, тийинге дыыргал болзын деп,
Бир дъякты тургузып салды.

VIII.

Дайылып калган-байканду,
Ыраагында кереп кёринип,
Талайдын согуп турган салкыны аай,
Бийик ортолыктын дъанынча,
Дъаан городты ёткюре,
Ичкерлеп тюрген барып дъатты.
Пристаньнан пушкаларынын юниле,
Токтозын деп керепке билдирти.
Айылчылар пристаньга токтогондо,
Князь Гвидон айылчыларды,
Айылына айылдал, кычырып алды.
Аштын дъакшызын салып берип,
Айылчыларды кюндюлеп,
Онын кийнинде сурагына,
Чын каруузын айтырды:
„Кюндюлю айылчыларым,
Неле садыжып дьюригер?
Эмди кайдар уланып,
Барып дъаткан улус эдигер?“
Керепчилер князь сурагына,
Лаптап каруун айдып турды:
„Дъердин юстин айланып келдибис,
Садышкан немебис аттар,

Юзе донской айгырлар эди.
Эмди срогобыс ёткюрибис,
Буян ортолыкты табара,
Баратан дъолыбыс узак эди.
Салтан каан дьерине,
Дъедетен улус бис“—дешти.
Оны угуп князь Гвидон,
Айылчыларга айдып турды:
„Талай тенисле баратан
Салтан каанга дъетире,
Дъолыгар ырысту болзын.
Салтан каанга дъетсегер,
Менен эзен айдыгар“—деди.
Айылчылар князька мёргюп,
Чыгып ёргёдён бастылар.
Керебине отурып алыш,
Дъолын алыш дьюрюп ийдилер.
Князь айылчыларын узадала,
Талай дъаказына базып келди.
Куу дезе келип калган,
Толкуу ортозында дьюзюп дьюрди.
Гвидон князь адазына баарына,
Кююни тартып турганын,
Кууга базала айдып турды,
Куу князьты базала,
Кёрёр угар дъеткелекте,
Бастыразын суу эдип ийди.
Гвидон князь тургуза,
Чымын болуп кубула берди.
Ары болуп уча берди,
Тенериле суудын ортозында,
Барып дъаткан керепке,
Узатпай дъедип қонып алды.

Улуска чаптык этпеске,
Кыстадып дъарыка кирип алды
Салкын тыныда соккон сайын
Кереп дылгыр барып дъадат
Буян ортолыкты табара,
Салтан дъерин көстөп дъат
Салтан қаанын темир ёргёэзи
Ыраагынаң көрюнип келди
Айылчылар керептен чыккан дъерде,
Салтан каан одорды
Айылдаپ ёргёэзине кычырды
Чымынак одорго коштонып
Кыстадыжын кожо кирди.
Кирип барып көргёжин
Алтын бёригин кийип алган
Кёп дъепселин салынып алган
Салтан каан ёргёэзинде
Ал сағышка кунугып калган
Ширеезинде отурып дъаты
Ткачиха ла Бобариха
Сокорып калган повариха
Каан дъанына отурып алган
Чугулду кёрюп отурылар
Салтан каан айылчыдарын
Бойынын столына огургызып
Эзен амырын угуп отурды
„Слер мениң күндюлю айылчыдарым,
Дьорыктап узак дьюрдигер бе?
Кайда барып келдигер?
Талай ары дъаны кандый?
Дъакшы дъаманын сестигер бе?
Кижи кайкаар не бар?“ деди
Керепнидер каруун айтты:

ДРЕВНИХ ОСТНЯХ ОДИНКИ КЕДНОЕ

И.Б.
1932

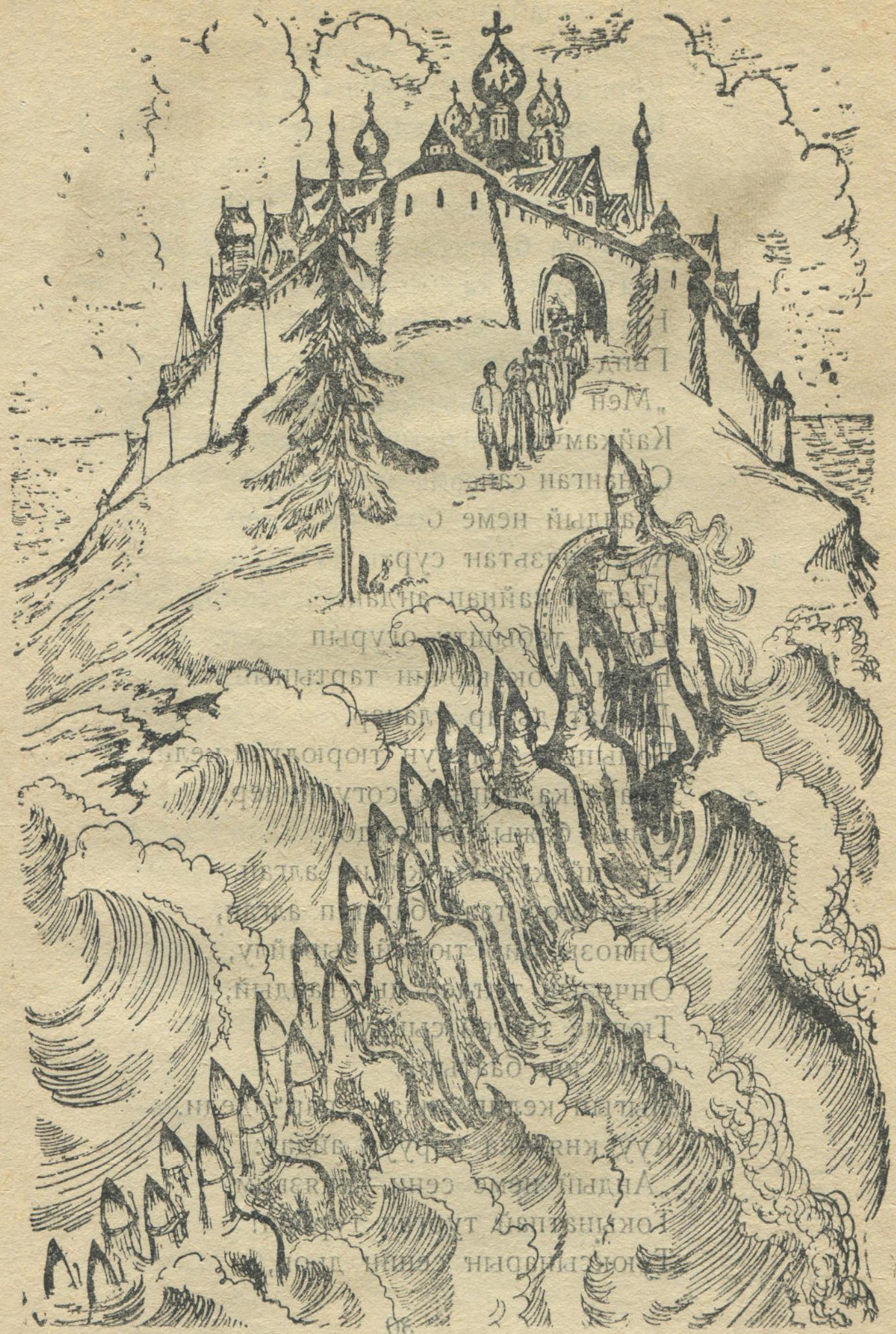
„Дъердин юстин эбирип келдибис,
Талай ары дъанынdagы дъадын,
Айдары дъок дъакшы эмтири;
Ак дъарыктын юстюнде,
Мындый кайкал бар эмтири;
Талай ортозында ортолык,
Ол ортолыкта город бар.
Алтындап эткен церквелерлю,
Туралары дъаан, садту эмтири.
Ёргёө эжигинде бир чиби,
Дъаранып дъараштыра ёзюп дъат.
Ол чибинин тёзинде,
Хрусталь турачак туруп дъадат.
Турачактын ичинде,
Азыранты тийин отурып дъат.
Онын дъакшызын не деп айдар!
Кузук чертип отурып дъада,
Юзюги дъок кожондоп турат.
Кузук дезе тегиндю эмес,
Алтын кабыкту эмтири,
Эмили изумруд болуптыр.
Онын кийнинен кёрюп,
Кёп дъалчылар дьюргилейт.
Кузуктын тоозын алар эдип,
Бир дъякты чыгарып салган;
Кюндулеп кийнинен дьюрюп дъат.
Кузук кабыгынан акча уруп,
Дъер юстюне дайып дъадылар.
Кыстар дезе изумрудын,
Кладовойго уруп бектейдилер.
Улузы ончозы бай эмтири.
Тегин тура анда дъок.
Ончозын кёрзё бир түней

Дъаан, дъаан ёргёөлөр.
Анда баштап отурганы,
Гвидон князь болгон эмтири.
Ол слерге бистен,
Эзен айтырган эди“—дешти,
Салтан каан алан кайкап,
„Ёлбёй тюрю дьюргежин,
Дъаны городты кёргён аяс,
Гвидонго барып айылдаарым“—деди.
Ткачиха ла повариха,
Сватья эмеген Бобариха,
Салта каанды,
Кайкамчылу ортолыкка,
Ийер кююндери дьок болуп,
Туйказынан кюлюмзиренин,
Ткачиха каанга айдып турды:
„Кижиде кайкары дьок турбай!
Тийин, таштар кемирип дъат.
Алтынын дьеरге таштап,
Изумрудын айрып алыш,
Кардына салыш дъат.
Мындый куучынга бисти,
Кайкадыш болбос эмей.
Сенин айткан сёзин,
Чыны-тёгюни каный болбогой.
Дьеर юстюнде кижи укадый,
Мындый кайкал бар болор:
Талай кайнап анданып келип,
Дъаан табышту огурып ийзе:
Бары дьок кючин тартынып,
Дъарат дъаар уланар.
Бойынын толкуун тюрюлтип,
Дъаратка чыгара согуп ийер.

Оның бажы болғон сөнүнда
Ёрттий күякты кийип алған,
Черномор таай баштап алған,
Ончозы бир түнәй чырайлу,
Ончозын тенден дъуугандай,
Тюп ле түнәй сынду,
Одус юч баатыр,
Чыгып қелген анда турар.
Кижи кайкаар неме,
Болзодо андай болор.
Айтсада кижи качанда,
Мындый чын немени айдар“—деди.
Отурып дъаткан айылчылары,
Эмегенле сёс blaажып куучындашпады.
Салтан каан оны угуп,
Алан кайкап отурды.
Гвидон дезе чугулданып,
Учуп келген бойынча,
Эдъезинин сол кёзине конды.
Ткачиха кугарала:
Ах! деген бойынча сокорыды.
Ончозы туруп чыгып,
Айы деейи дьок кыйгышты:
„Тут ла тут ол чымылды!
Шак бу орто экелип былчы!...
Акыр эмеш амыранар“—дешти.
Князь кёзнектён чыга конуп,
Табына дьери дъаар уланып,
Талай кечире уча берди.

IX.

Князь ёргёэзинен чыгып алып,
Талай дъакалай базып дьюрди.

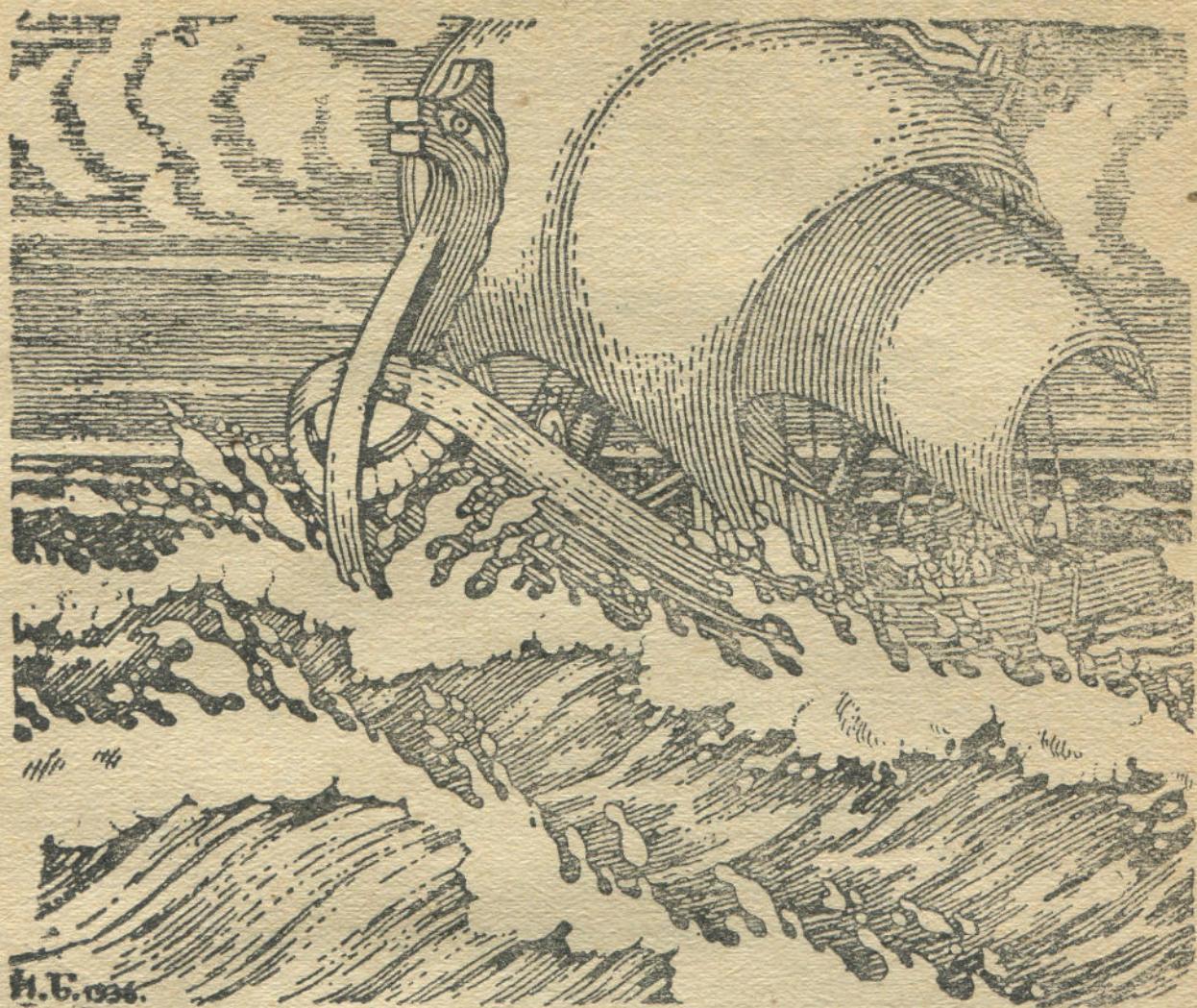
Кёк талайдан кёзин албай,
Текши адьыктап турды.
Кёрип турганча сууды ёрё,
Куу дьюзюп дъедип келди:
„Езен мениң күндюлю
Сюреенду дъакшы князым!
Булутка бүркелген күндий,
Неге кунуккан болотон?
Неге ёёркёгён болотон?“ деди.
Гвидон князь айдып турды:
„Мен бойымның ёргёёмде,
Кайкамчыкту неме болзын деп,
Сананган санаама алдырдым“
„Кандый неме болотон?“ деп
Куу князьтан сурал турды.
„Талай кайнап анданып келип,
Дъаан табышту огурып ийер.
Бары дъок кючин тартынып,
Дъарат дъаар уланар.
Бойының толкуун түрүлтип келип,
Дъаратка чыгара согуп ийер.
Оның бажы болгондо,
Ёрттий куякты кийип алган,
Черномор таай баштап алган,
Ончозы бир түней чырайлу,
Ончозын тендеп дъуугандый,
Тюп ле түней сынду
Одус юч баатыр,
Чыгып келип анда тураг“ деди.
Куу князька каруун айдат:
„Андый неме сени—князым,
Токынатпай турган турбай!
Туюксынарың сенин дъок,

Тыным коорыган князим эмей.
Андый неме барыда бар,
Талай черюзи болуп турган,
Кожо чыккан карындаштар эди.
Кунукпай айылына дъанып барып,
Карандаштарымды сакып дъат"-деди.
Оны уккан князь,
Ал-сагыжы дъарый тюжюп,
Айылы дъаар дъана берди.
Бийик дъерге чыгып алып,
Талай кёстёп отура берди.
Оның бажы болгон кийинде,
Талай юсти дъайкана берди,
Бар дъок кючин тартынып,
Толкуун дъаратка чыгара сокты.
Ёрттий куюкты кийип алган,
Таай ёбёгён баштап алган,
Экиден улай туруп ийген,
Дъалтырак баштары мызылдашкан,
Одус юч баатыр уулдар
Город дъаар келип дъатты.
Княз Гвидон тюжюре дьюгюрип,
Айлчыларын уткуп алды.
Улус тюрген дъуулып турганча,
Таай князька айдып турды:
„Слердин дъакшы городыгарды,
Айланып каруул болзын деп,
Куу дъакылта биске бериp,
Слерге ийген улус эдибис.
Мынан ары кюнюн сайын,
Слердин' стенелеригер дъанына,
Талай суудан чыгып келип,
Кайып кёрюп турарыбыс.

Эмди бис талайыбыска,
Ойто барып ^{аюб} киретенибис.
Дъердин ^{нэгэсүүт} кейи уур учун,
Удабай ^{нэгэсүүт} слерге туштажарыбыс "дөй",
Ойто дъанып-дъюрүп ийдилер
. идэд- "тэд пыжо ядмаявтшадыбай"

X. О нэгэсүүт нэгжийн

Дъайылып, галган байкандуажатас-т. А
Ыраагында ижерелжёрюниад ынан
Талайдын согултурган, этээд энэ
Кючтю кёню салкыны айтээж энэ
Бийик ортолыктын дъанын жад нын
Дъаан городты ёткюрец, итээж энэ
Ичкерлэп, тюрген барыподьаты. цэд
Пристань наан спущканын юниле, ужто
Токтозын дэлж керепке билдиржигээ
Князь Гвидентай чылтарды, нэлбэдэж энэ
Айылына айылдап пүрчүрэлтүүлдэж
Аштын дакшизын салмыж бериццаад
Айылчылардын кюндүжетэбээс сүд
Онын кийнииндэд суратынаа бодох
Чынкаркуузын айттырдынодна. Т. 8
„Кюндюлю айылчыларымын цэвэртэй
Неле, садыгып дыюрдигерийд ойт сүрэх
Эмди кайдаргуланыший бжэгжих нэвээ
Барыц дъатканцуулуса эдигерийдэдэг
Керепчилер князь сурагчна, пынгий
Лаптап каруундайдын турдыжай
„Дъердин юстинайланып экэлдиве, С
Садышкан, бистиниинемебист в нэндэ
Болотын мёнюн, алтын болгон? нидэг
Эмди срокты эёткюрдиве дүүжээж энэ
Буян ортолыктын шабара, ондээж пынгий

И.С. 1926.

Баратан дъолыбыс узак эди.
Салтан каан дъерине,
Дъедетен улус бис"-дешти
Оны угуп князь Гвидон,
Айылчыларга айдып турды:
„Салтан каанга дъетире,
Талай тенисле баратан,
Дъолыгар ырысту болзын.
Салтан каанга дъетсегер,
Менен эзен айдыгар“ — деди.
Айылчылар князька мёргюп,
Ёргёйдён чыгып бастылар.
Керебине отурып алып,
Дъолын алып дъюрюп ийдилер.

Князь айылчыларын узадала,
Талай дъаказына базып келди.
Куу дезе келип калган,
Толкуу ортозында дьюзюп дьюрди.
Гвидон князь адазына баарына,
Кююни тартып турганын...
Кууга базала айдып турды.
Куу базала князты,
Кёрёр угарга дьеткелекте,
Бастыразын суу эдип ийди.
Гвидон князь тургузала,
Сары адару болуп кубула берди.
Ары болуп уча берди,
Дьяан удабай дьедижип,
Керепке тюжюп отурды,
Улуска чаптык болбоско,
Кысталып дъарыкка кирип алды.
Салкын тыныда соккон сайын,
Кереп дылгыр барып дъадат,
Буян ортолыкты табара,
Салтан дъерин кёстёп дъат.
Салтан каанын темир ёргёэзи,
Ыраагынан кёрюнип келди.
Айылчылар кемеден чыккан дьеरде,
Салтан каан олорды,
Ёргёэзине айылдан кычырды.
Адару олорго коштонып,
Кысталыжып кожо кирди.
Кирип барып кёргёжин:
Алтын бёрюгин кийип алган,
Кёп дьеңселин салынып алган,
Салтан каан, ёргёэзинде,
Ал сагышка кунугып калган,

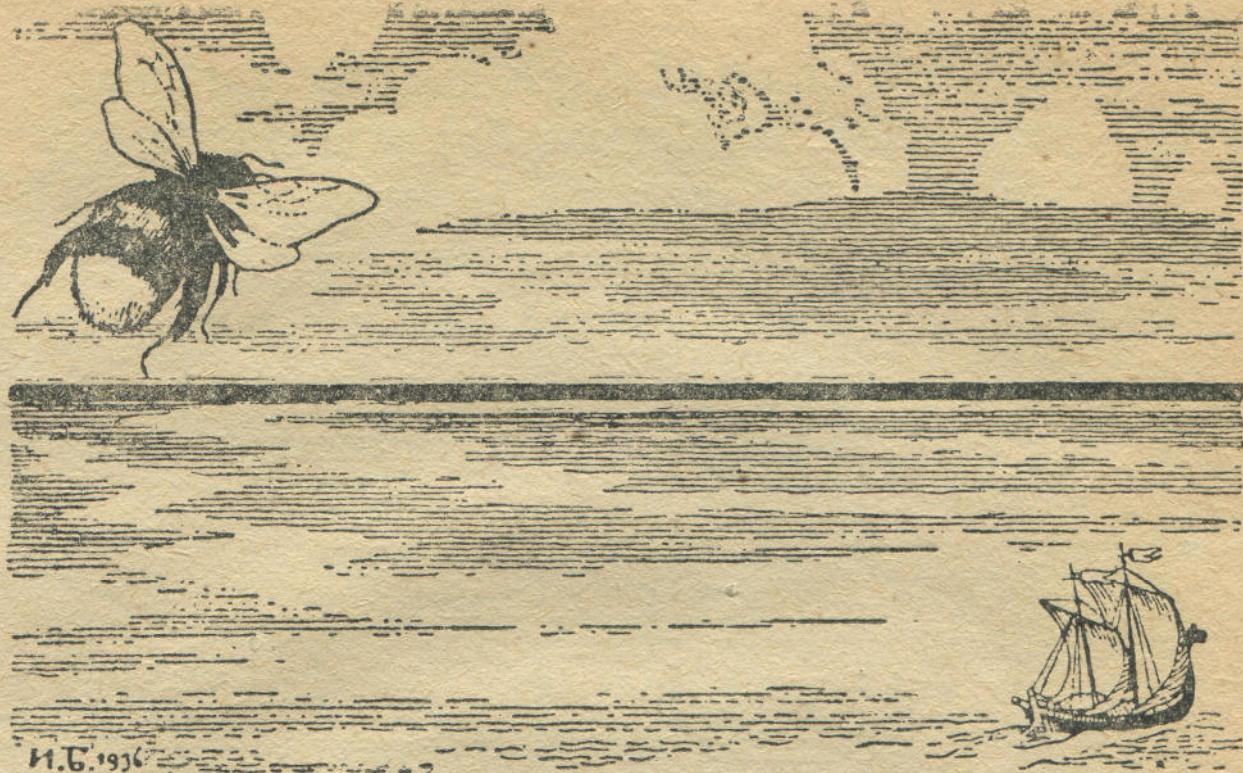
Ширеезинде отурып дьатты.
Ткачиха, повариха ла
Сватья эмеген Бобариха,
Каан дъанына отурып алган,
Ючю тёрт кёслё кёрюп дьатты.
Салтан каан айылчыларын,
Бойының столына отургызып,
Эзен амырын сурап отурат:
„Мениң дъакшы айылчыларым,
Дъорыктап ыраак дьюрдигер бе?
Кайдан бери келдигер?
Талай ол дъаны кандый?
Дъакшы дъаманын билдигер бе?
Дьер юстинде кижи кайкаар,
Солын неме кёргөдүр бе?“ деди.
Керепчилер каруун айтты:
„Дъердин юстюн эбирип келдибис;
Талай ары дъанында дъадын
Айдары дъок дъакшы эмтири;
Дьер юстюнде кижи кёргёдий,
Мындый кайкал бар эмтири:
Талай ортозында ортолык,
Ол ортолыкта город турат.
Анда кюнюң—кюнге,
Кайкамчылу неме кожулып дъадат:
Талай кайнап анданып келип,
Дъаан табышту огурат.
Бары дъок кючин тартынып,
Дъарат дъаар уланат.
Бойының толкуун тюрюлтип келип,
Дъаратка чыгара согуп ийет.
Черномор таай баштап алган,
Оның бажы болгон сон'ында,

Ёрттий күякты кийип алган,
Ончозы бир түнөй чырайлу,
Ончозын түндеп дъуугандай,
Тюп ле түнөй сыйду,
Кыйылып ёлёр тындары дьок,
Кызарып агар кандары дьок,
Ортолыкты айланып,
Городты корып турарга,
Одус юч баатыр
Чыгып келген анда турат.
Анда баштап отурганы,
Гвидон князь болгон эмтири.
Ол слерге бисле,
Эзен айтырган эди“—дешти.
Салтан каан алан кайкап:
„Ёлбёй тюрю дьюргежим,
Кайкамчыкту ортолыка дьедип,
Князь айылына айылдаарым“—деди.
Повариха ла ткачиха,
Унчукпазынан отургылайт
Кугулгас опту Бабариха,
Кюлюмзиренип айдып отурат:
„Талайдан улус чыгып,
Каруул болуп базып дьюрю деп,
Бисти кем кайкадатан.
Слердинг айткан куучынга,
Менинг ле бюдюп турганым дьок.
Дьердин юстюнде кижи кайкаар,
Неме андый болотон беди?
Чын кижининг укадый,
Дъондо мындый куучын бар:
Талай ол дъанында дъуртту,
Сюреен дъарааш кыс бала бар,
Мандайында дылдысту,

Тулун алдында ай бар.
Тюште чыгып келгежин,
Кюнин дъарыгын бозомтыдар;
Тюнде чыгып келгежин,
Дъердин юстин дъарыдат.
Ары кёрзё ай кеберлю,
Удура кёрзе кюн кеберлю,
Алтын-тогус кушка түней,
Араай найын базытту,
Эрмектенип турганы,
Суу шылырап акандый,
Кайкаар неме ол болор,
Айтсада андый чын неме,
Айдып отурагына дъараар“—деди.
Отурып дъаткан айылчылары,
Эмеген ле сёс блажып кучындашпады.
Салтан каан оны угуп,
Алан кайкап отурды.
Каан уулы чугулданып,
Дъааназының дьюзине ачынбай,
Кынлап юстюне учуп турала,
Тумчугына келип конып,
Чагып ийген дъерде,
Тумчугы тургузала торсоп чыкты.
Базала ончозы каймыгышты,
Аайы дъок кыйгырышты:
„Кудай учун болыжыгар!
Караул! тут ла тут,
Туткан ла бойынча былчы!
Акыр эмеш амраар“—дешти.
Адару кёзнёктён чыга конуп,
Табына, дьери дъаар уланып,
Талай кечире уча берди.

XI.

Князь ёргёэзинен чыгып алып,
 Талай дъаказында базып дьюрди:
 Кёк талайдан кёзин албай,
 Текши адьыктап кёрюп турды.
 Кёрюп турганча сууды ёрё,
 Куу дьюзип, дьедип келди:
 „Эзен, менин кюндюлю,
 Сюреендю дъакшы князим!
 Булутка бюркелген кюндий,
 Неге кунукан болотон?
 Неге ёёркёгён болотон?“-деди.
 Князь Гвидон айдып турды:
 „Улусты ончозын кёргёмдё,
 Текши айылду болуп дъат.
 Дъаныс ла мен дъаныскан,
 Кунугып базып дьюрер болым“-деди.
 „Ак дъарыктын юстюнде,
 Алатаң кижин кем болотон?“-деп,
 Куу князьтана сурал турды.
 „Дъондо мындый куучын бар:
 Ак дъарыктын юстюнде,
 Сюреен дъараш кыс бала бар.
 Мандайында дылдысту.
 Тулун алдында ай бар.
 Тюште чыгып келгежин,
 Кюнниң дъарыгын бозомтыдар,
 Тюнде чыгып келгежин,
 Дъердин юстин дъарыдып тураг.
 Ары кёрзё ай кеберлю,
 Удра кёрзё кюн кеберлю,
 Алтын—тогыс күшкү түней,
 Араай найын базытту.

И.Б.'93

Эрмектенип тургажын,
Суу шылырап аккандый.
Чыны кандый болбогой?“—деп,
Энчикпей каруун куудан,
Князь Гвидон сакып турды.
Куу дезе унчукпай,
Сананып турала айтты:
„Э-е! андый кыс бар эди.
Кижи алатаны ойын эмес,
Оң колдон үшта тартып,
Таштап тураг миелей эмес.
Туткан бойынча курга кыстап,
Базып дьюрер неме эмес.
Менин сеге берер дъёбим,
Мындый болотон туру—
Кийнинде чадак чыкпазын деп,
Барып дъазап сананып ал“.
Озолодо шююп алганын,
Кижи алар дъажы дъеткенин

Андый дъараш балага
Сагыжы сюреен дъедип турганын,
Андый баланы барып экелерге,
Одус тергеени ёткюре,
Дъою баарына беленин,
Антыгып туруп айдып турды.
Куу дезе дъаан юшкюрип,
Араай дъобош куучындады:
„Андый ыраак дъерге,
Ненин учун баратан?
Алатан кижин ыраак эмес,
Андый бала мен болорым“—деди.
Онойып айткан дъерде,
Канадын талбып учуп чыкты,
Толкуу юстюле учуп барып,
Кургак дъерге дъеделе,
Агаш аразына конуп алды.
Ары—бери силкинип,
Мандайында дылдыстыу,
Тулун алдында айлу,
Алтын—тогус күш ошкош,
Араай найын базытту,
Эрмектенип тургажын,
Суу шылырап акандый
Кыс бала болуп кубулды.
Князь баланы кучактанып,
Бойынын тёжине дъаба тудат.
Бойынын кайран энези дъаар,
Дъединип алган барып,
Будына дыгылып сурады:
—Кайран менин энем!
Слердин сёзигер угуп дьюрер,
Кижини мен бойыма таптым.

И.Б. 1937

Бис экюге слер,
Дъакшы дьуртаар эдип,
Алкыжыгар беригер“ деди.
Князь узак тергенбеди,
Мечетке барып кирип алды.
Оноң ары бала сакып,
Экю дъакшынак дьуртай берди.

XII.

Дъайылып калган байканду
Ыраагында кереп кёрюнип,
Талайдын согуп турган салкын аай,
Буян ортолыктын дъанынча,
Дъаан городты ёткюре,
Ичкерлеп тюрген барып дъатты.
Пристаньның пушказының юниле,
Токтозын деп керепке билдиртти.
Айылчылар пристаньга токтоды.
Айылына айылдап кычырып,
Князь Гвидон айылчыларды,
Аштын дъакшызын салып берин,
Айылчыларды күндюлөп,
Оның кийнинде сурагына
Чын каруузын айтырды:
“Күндюлю айычыларым,
Неле садыжып дьюрюгер?
Эмди кайдаар уланып,
Барып дъаткан улус эдигер?”
Керепчилер князь сурагына,
Лаптап каруун айдып турды:
“Дъердин юстюн айландыбыс,
Бистин садышкан немебис,
Тегиндю товар эмес,

Токтодылу неме болор.
Эмди кюнчыгыжына дьетирे,
Дъолыбыс бистин ыраак болор.
Буян ортолыкты табара,
Баратан дъолыбыс узак эди.
Салтан каан дьерине,
Дъедетен улус бис“—дешти
Оны угуп князь Гвидон
Айылчыларга айдып турды:
“Салтан каанга дьетире,
Талай тенисле баратан,
Дъолыгар ырысту болзын,
Салтан кааныгарга дьетсегер:
Биске айылдап келерине
Канча дылга тергенген эди.
Дье андый да болзо эмдиге
Дъедип келерине чыдабады деп,
Менен эзен айдыгар“- деди.
Айылчылар атанаң дьюрюп ийди.
Князь Гвидон абакайынан айрылбай,
Айылына отурып калды.
Салкын тыныда соккон сайын,
Кереп дылгыр барып дъадат.
Буян ортолыкты табара,
Салтан дьерин кёстёп дъат.
Салтан каанын темир ёргёёзи,
Ыраагынан кёрюнип келди,
Айылчылар кемеден, чыккан дьерде,
Салтан каан олорды,
Ёргёёзине айылдап кычырды.
Айылчылар кёрзё: Салтан каан,
Алтын бёрюгин кийип алган,
Ёргёёзинде отурып дъатты.

Ткачиха, повариха ла,
Сватъя эмеген Бобариха,
Каан дъанына отурып алган,
Ючю тёрт кёслё кёрюп, дъатты.
Салтан каан айылчылардан,
Бойының столына отургызып,
Эзен амырын сурап отурат:
„Менин дъакшы айылчыларым
Дьорыктап ыраак дьюрдигер бе?
Кайдан бери келдигер?
Талай ол дъаны каный?
Дъакшы дъаманын билдигер бе?
Дьер юстюнде кижи кайкаар,
Солын неме кёргөдигер бе?—деди.
Керепчилер каруун айтты:
„Дъердин юстюн эбирип келдибис,
Талай ары дъанында дъадын,
Айдары дъок дъакшы эмтири;
Дьер юстюнде кижи кёргёдий,
Мындый кайкал бар эмтири:
Талай ортозында ортолык,
Ол ортолыкта город турат.
Алтындал эткен церквелерлю,
Туралары дъаан садту эмдир,
Ёргёэ эжигинде бир чиби,
Дъаранып дъараштыра ёзюп дъат.
Ол чибинин тёзинде
Хрусталь турачак туруп дъадат.
Турачактын ичинде,
Азыранты тийин отурып дъат.
Онын дъакшызын не деп айдар!
Кузук чертип отурып дъадар,
Юзюги дъок кожондоп турат.

Алтын кабыкту кузукты,
Арулап дъазап чёртип турат,
Эмили оның изумруд;
Оның кийнинен кёрюп,
Кёп дъалчылар дьюргилейт.

Экинчи кайкамчык немези:
Талай кайнап анданып келип
Дъаан табышту огурып ийер.
Бары дьок кючин тартынып,
Дъаратка чыгара уланар.

Бойының толкуун тюрөлтип келип
Дъаратка чыгара согуп ийер.
Оның бажы болгон сонында,
Ёрттий куйакты кийип алган,
Черномор таай баштап алган,
Ончозы бир түнөй чырайлу,
Ончозы тенден дъуугандый,
Тюпле түнөй сынду,
Одус юч баатыр,
Чыгып келген анда турат.

Ючинчи кайкамчыкту неме:
Князьта абакай бар эмтири:
Мандаидында дылдысту,
Тулун алдында айлу.
Тюште чыгып келгежин,
Кюнниң дъарыгын бозомтыдат,
Тюнде чыгып келгежин,
Дьердин юстин дъарыдып турат.
Ары кёрзё ай кеберлю,
Удра кёрзё кюн кеберлю,
Алтын-тогус күшкә түнөй,
Араай найын базытту,

Эрмектенип тургажын,
Суу шылырап акандый.
Ол городты баштап,
Князь Гвидон отурат.
Андагы улус оны,
Айдары дъок кюндиүлейт.
Бистен улам слерге,
Дъарбынып эзен айттырган эди.
„Айылдап келер бололо,
Эмдиге дъедип болбогон,
Кандый каан болотон“ дешти.
Салтан каан оны угуп,
Сранай отырып чыдашпады.
Тургузала дъакылта берип,
Керептерин шыйдып турды.
Ткачиха ла повариха,
Сватья эмэген бобариха,
Кайкамчылу ортолыкка,
Салтан каанды божотпоско,
Аайы дъок база албаданды.
Салтан каан олордын айтканына,
Сранай кынбай тураг болды.
„Мен бала эмес, каан“ деп,
„Тургузала атанадым“-деп,
Кизирт эдип айдала,
Отурган дъерин ойо тееп,
Эжигин арайла дъара сокпой,
Чыгып алып дьюре берди.

XIII.

Гвидон кёзнёк алдына отурып,
Талайды кёстёп отурды.
Талай эмди табыжы дъок,

Шылырабай дьюкле толкуланып дьатты.
Оның бажы болгон соңында,
Салтан кааның керептери,
Талайда ыраактан көрүндү.
Гвидонго иле көрүнип келди.
Гвидон князь отурган дъериинен,
Тура дьюгюрип айдып турды.
„Кайран мениң энем!
Кайран дъакшы абакайым!
Адабыстың бис дъаар,
Келип дъатканын көрюгер!“
Керептер келип дъатканын,
Гвидон турнабайла көрюп турды.
Салтан каан палубадаң,
Турнабайла көрюп ок дьатты.
Оныла кожо ткачиха, повариха,
Сватья эмеген Бобариха,
Палубада туруп алган,
Ортолыкты көргилеп,
Алан кайкап турулар.
Пушкалары юнденди,
Шаның юни шынрай берди.
Гвидон Князь бойы,
Талай дъаар басты.
Анда барып Салтан каанла,
Повариха ла ткачиханы,
Сватья эмеген Бобариханы,
Уткуп алып айлына экелди.
Ончозы ёргёө дъаар барды.
Воротада латы, дылтырайт.
Ёртий күякты кийип алган,
Черномор таай баштаган,
Ончозы бир түнөй чырайлу

Оңчозын түндеп дъуугандый,
Тюп ле түней сынду,
Одус юч баатыр уулдар,
Салтан каанын кёзи алдында,
Дьергелешкен турбай кайты.
Каан ёргёөнин эжик алдына,
Дъууктай базып келгежин,
Бийик чиби тёзинде,
Юзюги дьок кожон салган,
Алтын кузукты чертип,
Изумрудын чыгарып,
Бир баштыкка салып,
Айыл дъанын юзе текши
Алтын кабык эдип салган,
Тийин мында отурып дъатты.
Айылчылар мендей, шындей,
Ичкери болуп дьюреле,
Бу не адазы? дъараш келин,
Тулун алдында ай кёрюнёт,
Мандаидында дылдыс суркурайт.
Сранай алтын—тогустый,
Араай найын базып отура,
Кайын энезин дъединип алган,
Удура базып келип дъатты.
Каан оны кёргён дьеңде,
Абакайын танып ийди.
Каан дьюреги кюйбирей берди.
Эки кёзинен дъаш тёгюлди...
Каан абакайын, уулын, келдин,
Кучактай алып ыйлай берди.
Оңчозы столго отурган дьеңде,
Дыыргал ойын кёний берди.
Ткачиха ла, повариха,

Святья эмеген Бобариха,
Качып толыктар сайын кирдилер,
Бедиреп дьюрюп олорды онон,
Дьюк арайдан таптылар.
Олор эткен дъаманын,
Билинип ончозы ыйлаштылар.
Каан сюгюнген бойынча,
Ючилезин дьериине дъандырды.
Күн ёткёни билдирибей калды.
Салтан каан эзирип уюктады.
Мен анда ок, мед сыра ичиш,
Дьюклे сагалымды чыктыттым.

Балыкчы да балыгаш көрөгинде чөрчөк

ёк талайдын сранай дъаказында,
Кары-дъажы дъеде берген,
Катан сёёк божой бергей,
Эмеген ёбёгён дъуртап дъат.
Олор экю туяла одус юч дыылды,
Эскизи дьеткен дьер турада,
Экю дъуртап ёткюрип салды.

Карган ёбёгён шююндю,
Балык тудуп дьюрер болды.
Карган эмегенинин ижи,
Учук иирип отуары болды.
Бир катап ёбёгён бойынын шююниле,
Талайды шююп ийерде,
Талайдын балары келди,
Экинчи катап шююп ийерде,
Талайдын ёлёни келди,

Ючюнчю катап шююп ийерде,
Шююнинде сок дъаныс балык келди.
Балыкта болзо тегиндю эмес,
Алтын кайзырыкту балык болды.
Алтын кайзырыкту балык,
Кижи юниле эрмектенип,
Карган ёбёгённен дъайнап сурады:
„Слер карган ёбёгён,
Мени талайымга ойто божодыгар.
Мен бойымның учун слерге,
Баалу неме берерим,
Керек ле деген неменди,
Кеминен ажыра да берерим“—деди,
Карган ёбёгён одус юч дылга,
Талайдан балыктап дьюреле,
Балык эрмектенгенин укпаган учун,
Богоно сёёги борт эдип,
Алан кайкап турала,
Алтын кайзырыкту балыкты,
Талайга ойто божодып ийди.
Кийнинен ары бойының,
Килеген сёзин айдып турды:
— „Кудайынла бар, алтын балыгаш,
Меге сенен неме керек дьюк:
Ары ойто кёк талайга,
Барып табына дьюр“ деди.

II

Ёбёгён айлына дъанып келди,
Эмегенине кайкалды юзе куучындап берди;
„Мен бүгүн балыктап дьюрүп,
Бир балык туттый, эмеген,

Карган ёбёгённөң сурал турды:
— „Карган ёбёгён слерге,
Не керек болды“ — деди.
Ого удура мюргюп туруп,
Амадаган сёзин айдып турат:
„Бастыра балыктардың дъааны,
Бир дъакшыгар дьетиригер!
Менин карган эмегеним
Мени аайы дьок арбаар болды.
Мен карган ёбёгёнгё,
Амыр сранай дьок болды:
Бистин сок дъаныс тоскуурыс,
Дъарылып, керегинен чыкты.
Айдарда менин эмегениме,
Дъаны тоскуур керек болды“.
Алтын балык каруун,
Ёбёгёнгё айдып турды:
„Карган ёбёгён кунукпай,
Айлына ойто дъана бер.
Слердин айлыгарда тургуза,
Дъаны тоскуур болор“ — деди.

III

Карган ёбёгён дъанып келзе,
Эмеген дъаны тоскуурлу отурды.
Карган ёбёгёнди дезе,
Алдындагызынан тын арбады:
„Сен, тенек, тоскуур сурал аларында,
Тоскуурда сен дъаан нени кёрдин!
Ойто балыкка бар, тенек,
Мёргюп тура сурал ал“ — деди.
Карган ёбёгён арга дьок,
Кёк талай дъаказына барды.

(Кёк талай боромтыккан дьатты).
Балыкты ёбёгён кычырып турды.
Алтын балык чыгып келип,
База ла ёбёгённөң сурады.
„Карган ёбёгён слерге,
Не керек болды“—деди.
Карган ёбёгён мёргюп туруп:
„Бастыра балыктардың дъааны,
Бир дъакшыгар дъетиригер.
Мениң карган эмегеним,
Алдындагызынан тың арбаар болды:
Мен карган ёбёгёнгө,
Амыры сранай дьюк болды.
Керишчеен карган эмеген,
Тура керексип тура берди“.
Алтын балык карган ёбёгёнгө,
Лаптап каруун айдып турды:
„Карган ёбёгён кунукпай,
Айылына ойто дъана бер,
Канайдар база слерди,
Тура слerde болгой“—деди.

IV

Карган ёбёгён ойто бурулып,
Дьер туразы дъаар базып дьатты.
Адьыктап лаптап кёргёжин,
Дьер тураның орды да дьюк болды,
Оның ордында турган тура,
Эки кат дъаан кёзнёткю,
Черетеген кирпич трубалу,
Белен чирибес дуб агаштан,
Эткен тёс вораталу,

Айдары дъок тұра турды.
Карган эмеген көзнек алдында,
Отуруп алган атыйланып,
Карган ёбёгёнди арбады:
„Сен, тенек кулугур!
Тураны сен сурап бердин!
Ойто бурулуп балыкка бар:
Мен мынан ары качанда,
Тегин крестьян юй кижи болбозым.
Ады чуу дайылган,
Укту дворянка болорым“—деди.
Карган ёбёгён ючюнчизин,
Кёк талайга базып дьетти.
(Кёк талай токынабай дьатты)
Балыкты ёбёгён кычырды,
Алтын балык чыгып келип,
База ёбёгённен сурап турды:
„Карган ёбёгён слерге,
Не керек болуп туру“—деди.
Карган ёбёгён мёргюп туруп,
Сурагын балыкка айдып турды:
„Бастыра балыктардың дъааны!
База дъакшыгар дьетиригер.
Менин эмегеним алдындагызынан,
Артык дьююле берди,—деди.
Карган меге апшыякка,
Амыр сранай дъок болды.
Тегин крестьян юй кижи,
Болбоско турум деп айдат.
Ады-чуу дайылган,
Укту дворянка болорго дъат.“
Алтын балык карган ёбёгёнгё,
База да каруун айдып турды:

„Карган ёбёгён кунукпай,
Айылыгарга ойто дъаныгар,
Сурагыгар слердин бюдер“—деди...

V

Карган ёбёгён ойто бурулып,
Эмегенине дъанып келди.
Бу не атазы болотон?
Дъаан тура туар болды.
Карган эмегени дезе канкайып калган,
Кирнестеде чыккан туруп дъатты.
Кийип алган кыскачак,
Алтын ла чымгып, торколо кыптаган,
Киш терези тонду эмтири.
Бажына алтын салынып алган,
Тумчугын ёрё канкайткан,
Колында алтын дьюстюктю,
Будына кызыл сапог кийген,
Аайы дъок атыйланып турды.
Онын алдында уккуры сюреен,
Кёдёчилер, дъалчылар туруп дъатты.
Ол дезе, олордың чюрмежинен
Тудуп алып искең турды,
Карган ёбёгён эмегенине,
Базып келип айдып турды:
„Эзен абакай—сударыня,
Укту тёстю дворянка!
Эмди сенинг керексигенинди,
Дъеткил бюдюрген болбойым?“—деди.
Эмеген ёбёгёнгө адылып,
Конюшняга иштеерге ийе берди.
Бир неделе ёткён сонында,
Экинчизи келип база ёtti.

Эмеген алдындағызынан артык,
Дьююлюп ёбёгёнді амыратпады,
База ла катап кёёркийди,
Балыкка бар деп ийип турды:
„Мен атту чуулу, укту,
Дворянка болбайтом,
Бир де дьерде камаазы дьок,
Каан болуп дьурттайтам“—деди.
Дъалтанып ёбёгёни коркуган бойнча,
Эмегенине удура айдып турды:
„Сен эмеген корон дьип алып,
Дьююлюп дъаткан болбайын?
Дъаныс та алтап билбес бойынча,
Дъакшы эрмектенип болбос бойынла,
Бюткюл каанның тергеезинде,
Уятка калатан эмтириң“—деди.
Карган эмеген аайы дьок,
Атыйланып ачынып чыкты.
Карган ёбёгёниниң дъаагына,
Алакандап ийеле айтты:
„Сен мениле, укту дворянкала,
Крестьян кеберинди билинип тура,
Чечеркежер учурың кайда бар?“

Сени дьёпле ийип турганда,
Талайга мойнобой барып кел;
Барбай мойноор болzon,
Албанла дьединип апаарлар“,
Карган ёбёгён арга дьокто,
Талай дъаар уланып басты;
(Кёк талай каара берди).
Талай дъаказына келип, ёбёгён,
Алтын балыкты кычырды.
Алтын балык чыгып келип,
„Карган ёбёгён слерге,
Не керек болуп туру“—деди.
Ёбёгён балыкка мёргюп тура,
Сурагын балыкка айдып турды:
„Бастыра балыктардың дъааны,
Дъакшыгарды база дьетиригер!
Менинг эмегеним база тюймеди:
Укту тёстю дворянка,
Болор кююни дьок болды.
Бир де немеден камаазы дьок,
Каан болотом деп атыйланды“.
Алтын балык ёбёгёнгё,
База да каруун айдып турды:
„Карган ёбёгён кунукпай,
Айылыгарга дъана беригер.
Дъакшы! Слердинг эмегенигер,
Каан болгой ок“ деп айтты.

VI

Карган ёбёгён ойто,
Эмегенине дъанып келди.
Бу не атазы болотон?

1933

Оның алдында каан ёргөёзи,
Тенкейип калган тұруп дьатты.
Ол ёргөёниң ичинде,
Каан болуп калаптанып,
Стол ары дъанында отурған әмегенин,
Карған ёбёгён көрюп алды.
Оның алды кийнинең,
Бояр ла дворяндар дьюрюп турды.
Заморский аракыдан,
Ого салып берип турдылар.
Ол дезе аракы ичиp,
Печатный пряниктан дьип отурды.
Кенетийин дьок дьеpден,
Коруучылары чыгып келет.
Ай малтазы дъардына салынған,
Оны айланда pа келип турат.
Карған ёбёгён көргөн дьеpде,
Кут чыкканча, корко берди.
Карған әмегенин будына,
Дыыгыла тюжюп мёрғюп айтты:
„Эзен, кюкүрттий—казыр каан!
Әмди слердин керексигенигер,
Бюдюп, санаагар дъарыған болбой?“
Карған әмеген кылчас та этпей,
Кёстөн кедери апарзын деп,
Кыйбас дъакылтазын берип турды.
Дъакаруды уккан дьеpде,
Боярлар ла дворяндар дьююрип келип,
Дыиткелеп, ёбёгёнди сюрди.
Әжикке дезе ай малталу,
Каруулчыктар дьююрип келди.
Чыгып дъаткан ёбёгёнди,
Арайла малтала чапқылабады.

N.S. 35

Улус ёбёгёнди кёрип,
Мынайда айдып каткырышты:
„Кююн кёрюп дьюрюп,
Алганың сенин ол, тенек!
Бойынның чанагына отурбаска,
Озолодо сеге наука болор“.
Бир неделе ёткён соңында,
Экинчили келип база ётти.
Карган эмегенек дезе,
Алдындагызынаң артык дьююлди.
Карган ёбёгёнди экелzin деп,
Каан ёргёчилерин ийип турды.
Олоры барып бедреп тура,
Дъединип алып, экелип берди.
Карган эмеген ёбёгёнгө,
Мындый дъакылтазын берип айтты:
„Барып балықка мёргюп,
Кайдан да кааманы дьок,
Каан болор кююним дьок,
Тенис талайда дъуртап,
Талайдын ээзи болотом,
Алтын балык бойы меге,
Элчи болуп турзын“ — деди.
Карган ёбёгён айдайын дезе,
Тили дъетпес кирелю болды.
Барбай мойноп ийейин дезе,
Тили дъетпегедий болуп турды.
Арга дьокто кёк талай дъаар,
Уланып ёбёгён барып дъатты.
Кёрюп турза кёк талайда,
Кара дъоткон болуп дъатты.
Чуулчы толкузы кёдюрилип,
Дъаратка чыгара согулып дъатты.

Аайы дъок ачынгандый,
Айдары дъок огурып турды.
Дъаратка ёбёгён базып келип,
Алтын балыкты кычырып турды,
Балыгаш удура чыгып келеле,
Мынайда ёбёгённөң сурады:
„Карган ёбёгён слерге,
Не керек болуп туру“ — деди.
Дъабыс мёргюп туруп ёбёгён,
Балыкка каруун айдып сурады:
„Бастыра балыктардың дъааны!
Дъакшыгар меге дъетиригер.
Бу мындый каргышту кадытты,
Канайтсам меге дъакшы болор?
Каан болор кююни дъок,
Тенис талайда дъуртап,
Талайдың ээзи болотом дийт.“
„Слерди бойыгарды оның айлында,
Элчи болуп иштезин дийт“ — деди.
Алтын балык ёбёгёнгё,
Бирде сёзин айтпады.
Куйругыла сууды шабылап ийеле,
Талай теренине дьюре берди.
Каруун ёбёгён сакып,
Талай дъаказында узак турды.
Бир де неме сакып болбой салып,
Эмегенине ойто дъанып дъетти.
Бу не атазы: кёрюп турза,
Озогы дъер туразы туруп дъатты.
Карган эмеген бозогодо отурды,
Дъанында дъарык тоскууры дъатты.

Ответственный редактор *Н. Куранаков.*

Технический редактор *А. Хахолин.*

*

Сдано в набор 20/II-39 г. Подписано к печати
15/VII-39 г. Формат 70×92¹/₁₆. Печатн. л. 4¹/₂.
Бум. листов 2¹/₄. Тип. зн. в 1 п. л. 41 000.
Тираж 5000. Заказ 238.

*
Уполн. облита № Б-156.
*

г. Ойрот-Тура, тип. им. Клары Цеткин,
Социалистическая, 20-а.

нр. 1-49 к.

Пушкин

Сказки

На ойротском языке.